

BESZÁMOLÓ AZ MTA TÁRSADALOMKUTATÓ KÖZPONT 2001. ÉVI MUNKÁJÁRÓL

A 2001. január 1. óta működő Társadalomkutató Központ egyik fő feladata az MTA kiemelt társadalomtudományi kutatási feladatainak koordinálása és szervezése, multi- és interdiszciplináris projektek életre hozása, segítése, közreműködés a megvalósításhoz szükséges feltételek biztosításával.

A másik fő feladata a várbeli akadémiai épülettömbben dolgozó kilenc társadalomtudományi kutatóintézet közös kutatási programjainak, konferenciáinak szervezése, az ehhez szükséges finanszírozási, igazgatási feladatok ellátása, valamint a várbeli épülettömb teljes körű üzemeltetése.

A „tudományos menedzser” tevékenység, tehát az Akadémia egészére kiterjed, sőt egyes projektek keretében ez nem társadalomtudományi kutatóintézetek illetve kutatók bevonását is jelenti.

Egy ilyen sokrétű feladatkört ellátó intézmény életének első évében a szervezeti keretek kiépítése átlagon felüli energiát igényelt, ezért kerül ez a téma beszámolóink első helyére.

1. Szervezeti kérdések

A Társadalomkutató Központ szervezeti bázisa az Akadémia társadalomkutató intézeteinek együttese, mindenekelőtt a Várban helyet foglaló 9 társadalomtudományi kutatóintézet (Jogtudományi, Néprajzi, Szociológiai, Történettudományi, Régészeti, Kisebbségkutató, Művészettörténet, Politikatudományi, Világgazdasági). Célkitűzése az is, hogy e szintetizáló programok megvalósítása során, a témáktól függően bevonja tevékenységi körébe a magyarországi társadalomkutató intézeteket, mindenekelőtt az akadémia kutatóintézeteket, valamint tanszéki kutatócsoportokat.

Mivel a TK feladata a Várban helyet kapó 9 társadalomtudományi intézet, valamint a Központban tartozó Tudománytár, Népeştudományi Kutatócsoport, Európa-történeti Munkaközösség infrastruktúrájának koordinálása, ellátása és a Várban helyet kapó intézmények gazdasági adminisztrációjának racionalizálása, továbbá a Nemzeti Stratégiai Kutatások gazdasági és szervezeti adminisztrációjának ellátása, ezért: a rendszeres munka előfeltételeként ki kellett alakítani a TK belső szervezetét és infrastruktúráját.

Hosszú, sok nehézséggel járó előkészítés után jött létre a TK Gazdasági Hivatala, amely a nyár folyamán átvette a korábban az MTA Kutatásszervezési Intézeténél és a Történettudományi Intézetben kezelt pénzeszközöket is. Igen sokat foglalkoztunk a várbeli intézetek gazdasági tevékenységének lehetséges racionalizálásával, a 2002. év kötelező feladata, hogy lerakjuk egy közös Gazdasági Hivatal alapjait.

Ennek első mozzanataként a TK GH-ja látja el a szintén 2001. január 1. óta működő Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet gazdasági feladatait. A tapasztalatok jók: a megfelelő szintű

számítógépes háttér és a kitűnő emberi kapcsolatok jelentős pénz- és munkaerő-megtakarítást eredményeztek. Ugyancsak jók a TK keretei között külön elszámolási egységként működő Várgondnokság, a Demográfiai Kutatócsoport és a Tudománytár gazdasági ügyintézési tapasztalatai. A tartalmi szuverenitást egyik esetben sem korlátozta a közös gazdasági ügyintézés és valamennyi egység költségvetése esetében számottevő volt a megtakarítás. Az egyes szervezeti egységek ugyanis – az igazgató felügyelete alatt – feladataikat önállóan bonyolítják.

Népesedéstudományi Kutatócsoport

Az MTA a Társadalomkutató Központ keretében a népesedési kérdések és a népesedéspolitika tanulmányozására – Cseh-Szombathy László akadémikus kezdeményezésére – 2001 őszén népességtudományi kutatócsoportot hozott létre. A négytagú csoport fiatal kutatókból áll.

Magas szintű külső vezetéssel önképzés keretei között ismerik meg a munkacsoport tagjai a legfontosabb aktuális népesedéstudományi vitákat, lehetőségük van az új szakirodalom tanulmányozására, szemináriumok, előadások révén ismerik meg a szakma magyarországi és külföldi vezető egyéniségeit és intézményeit.

A kutatócsoport jelenlegi fő feladata a századforduló Magyarországnak népesedését megjelenítő demográfiai atlasz elkészítésében való részvétel. Az atlasz bemutatja a 20. század utolsó (és esetleg a 21. század első) éveinek demográfiai viszonyait. Ehhez kartogramokat, piktogramokat, egyéb ábrákat és táblázatokat használ fel. A népességről szóló fejezetek a sokaságok területi elhelyezkedését írják le, míg a népesedéssel foglalkozó fejezetek a születések, házasságkötések, válások, halálozások, vándorlások, természetes és tényleges szaporodás/fogyás területi gyakoriságát, illetve időtrendjeit. A területi adatsorokból készült térképek a régiók, a megyék, a kistérségek és a kiemelt települések szintjén ábrázolják a demográfiai entitások eloszlásait. Az atlasz lehetővé teszi a demográfiai jelenségek társadalmi-gazdasági és nemzetközi kontextusban történő bemutatását is. A tervek szerint az atlasz magyar és angol nyelven jelenik meg, felhasználva a térinformatika korszerű módszereit és eszközeit.

Ez az egész magyar népesedéstudomány szempontjából kulcsfontosságú munka a kutatócsoport első kollektív feladata – azt reméljük, hogy a teljesítmény eredményeként végleges intézményes keretet kap a jelenleg 2002 végéig biztosított finanszírozású kutatócsoport.

Akadémiatörténeti Kutatócsoport – Tudománytár

Az MTA Társadalomkutató Központ keretében létrehozandó Tudománytár 2002. februárban kezdi meg tényleges tevékenységét. 2001 folyamán az osztály rövid távú kutatási programjának előkészületi munkái kezdődtek meg.

RÖVID TÁVÚ KUTATÁSI PROGRAM:

- Akadémia-történeti adatbázisok létrehozása, feltöltése.
A létrehozandó adatbázisok:
 - bibliográfiai
 - kronológiai
 - személyi
 - intézményi-szervezeti
- Tudománytörténeti adatbázis létrehozása. Ez tulajdonképpen egy központi nyilvántartás arról, hogy magyar tudósok hagyatékai, illetőleg már megszűnt kutatóhelyek, tudományos társaságok, szervezetek stb. iratanyaga hol található, milyen mennyiségű, mennyire rendezett vagy feltárt stb. Első nekifutásként a levéltárak, kéziratárak fondjegyzékeit kell e szempontból átszűrni.
- Kapcsolatfelvétel mindazon kutatóhelyekkel, ahol tudománytörténeti kutatások folynak. Kiindulópont a kutatóhelyek regisztere.

A 2001 SORÁN ELVÉGZETT ELŐKÉSZÍTŐ MUNKÁK:

- A személyi adatbázis törzsanyaga az *Akadémikusok lexikona* kéziratának elkészültével rendelkezésre áll. Tervezési munkák folytak továbbá a létrehozandó adatbázisok felületének („ürlapjainak”) kialakítására, különös tekintettel az egyes adatbázisok kompatibilitásának és összekapcsolásuk lehetőségének kérdéseire.
- Az intézettörténeti füzetsorozat tanulsága alapján a nyilvántartások létrehozását az MTA-intézetek irattáraiban kell kezdeni. Ennek is megkezdődtek az előkészületei.
- A kutatóhelyek regisztere elkészült és megjelent (*Magyarországi kutatóhelyek I–III.* Budapest, 2001, MTA. *Élettudományok*, 279 p.; *Társadalomtudományok*, 357 p.; *Természettudományok*, 271 p.; *Mutatók*, 128 p.). Az osztály tényleges fölállása után megkezdődhet a kapcsolatfelvétel és a munkák összehangolása.

Várgondnokság

2000. július 1-jétől az MTA ALFA alól kivonva, önálló feladatkörrel létrejött a Várgondnokság, amelynek irányításáról, gazdasági-pénzügyi feladatainak ellátásáról 2001. június 30-ig ideiglenes jelleggel az MTA TTI apparátusa gondoskodott. 2001. július 1-jétől került állandó jelleggel a Várgondnokság az MTA TK irányítása alá.

A Várgondnokság feladata a várban elhelyezkedő intézetek működési, üzemeltetési feltételeinek biztosítása, az intézetek felújítási igényeinek és az épületegyüttesrel kapcsolatos felújítási feladatoknak az összehangolása, egyes, az épületegyüttes egyes részeit bérlő külső intézményekkel a bérleti szerződések alapján való együttműködés.

A Várgondnokság tevékenységét a TK Igazgatósága, a hosszabb távú koncepciók kimunkálásának megvitatásával a TK Tudományos Tanácsa, közvetlen operativitással a TK elnöke által irányított Programtanács irányítja és felügyeli.

A konszolidáció eredményeként a vári épületegyüttes egy részében jelentős felújítás történt, amely érintette azokat a területeket, amelyekre a PTI, a VKI és az SZKI várba költöző részei települtek, továbbá a volt III. emeleti étterem helyén kiépített ETK-t, és a vári intézetek tanácskozásai számára igényesen restaurált mai Jakobinus terem és büfé területét.

Ezeken a területeken korszerű infrastruktúra (kutatószobák, kiszolgáló helyiségek, informatikai hálózat) épült ki, és egy korszerű, akadémiai tulajdonú telefonközpont létesült.

2000-ben és 2001-ben a fejlesztések és felújítások folytatódtak, s 2002-ben is jelentős felújításokra kerül sor.

- Megkezdődött az Országház u. 30. sz. alatti udvar csatornahálózatának felújítása, amelyet követ a kert átépítése. Ennek eredményeként a műemléki környezethez megfelelő belső tér alakul ki.
- Befejeződött az Úri u. 49. sz. alatti udvar világítási rendszerének rekonstrukciója, s ezzel egy időben a korábbi években már jelentkező csatorna hibák, elektromos fővezeték hibák kijavítása is megtörtént.
- Az épületegyüttes egyes tetőszerkezeteinek rekonstrukciója a különösen veszélyeztetett ún. Szerecsen udvari és az ún. Martinovics szárny tetőzetének javításával megkezdődött. A feladat gyorsütemű elvégzését nehezíti, hogy olyan műemlék (barokk) tetőszerkezetről van szó, amelynek ácsmunkáját az ÁMRH szigorú feltételekkel írta elő.
- Megkezdődött az Országház u. 30., és az Úri u. 49. sz. porták és kapualjak felújítása. Az Országház u. 30. sz. alatti porta felújítása 2001. nyarán befejeződött, a kapualj felújítása jelenleg folyik.
- A vári épületegyüttesben elhelyezett, a konszolidáció korszerűsítésében nem részesült intézetek épületrészeinek belső felújításához alapvető fontosságú az erősáramú fogadórészek, elosztók átépítése. Az elavult, a jelenlegi szabványoknak már meg nem felelő elektromos hálózat túlterhelt, különösen az utóbbi 10 évben jelentős számítástechnikai és kiegészítő eszközökkel gyarapodtak az intézetek, így az erősáramú elosztók, a régi vezetékek már alkalmatlanok a terhelés elviselésére.

Elkészül a nagy elosztók átépítési terve, s ez alapján korszerű elosztók kerülnek kiépítésre. Ezek biztosíthatják azt, hogy a 2002-től induló elavult intézeti vezetékrendszerek felújítására is sor kerülhet.

- Az MTA TK TT döntése alapján a 2001. január 1-ével a konszolidáció eredményeként önálló jogi személyként létrejött Nemzeti-Etnikai Kisebbségkutató Intézet az ETK területéből átépítéssel kialakított új helyiségeibe költözött. Az új intézet, a NEKI az adott területen a konszolidáció minden pozitív eredménye révén kedvező feltételekkel tudta munkáját megindítani 2001. június 1-től.
- A vári intézetek raktározási gondjainak enyhítésére kitakarítottuk, lomtalanítottuk az Országház u. 30. sz. alatti épületrész pincéit. A pincerészek raktározási célú felhasználása megkezdődött (Régészet, Kisebbségkutató stb.).
- A NEKI III. emeleti elhelyezése, a Társadalomkutató Központ létrejötte, és más intézmények igényei 2001-ben 6,5 millió Ft-os informatikai fejlesztést kényszerítettek ki. A fejlesztéssel a TK a korszerű vári informatikai központra kapcsolódhatott, megoldhatóvá vált a ENKI informatikai ellátása, az SZKI Úri u. 51. II. em. ún. Módszertani Műhely helyiség csoportjának még a konszolidációs folyamat végrehajtására biztosított maradványkeretből való felújítása mellett az informatikai ellátottság kiépítése, s egy új eszköz (Switch) telepítésével az RI, a MTI, és az SZKI Úri utcai helyiségei is a nagy sávszélességű internetes hálózatra kapcsolódhattak, illetve kapcsolódhatnak.
- A volt telefonközpont, az ún. nyaktag szuterénjében kapott helyet a vári informatikai központ (telefon, számítástechnika) és a gondnokság teljes apparátusa. Az elhelyezéssel egy egyéb célokra kevésbé használható helyiségcsoport került kialakításra, hosszú távra megoldva a Várgondnokság elhelyezését. Előny, hogy a berendezések szervizelése ellenőrzöttén történik, az Úri u. 51. I. emeletén munkaszobáknak jól használható

helyiségeket szabadítottunk fel, és az üzemeltetés és felújítás feladataiban közreműködők egy központi helyen találják a koordináló-szervező apparátust.

- Több kevésbé költséges intézeti igény kielégítésére is vállalkozott 2000 és 2001-ben a Várgondnokság.
 - az RI padlástérben elhelyezett ásatási eszközeit pincében helyeztette el;
 - az MI és SZKI közös lépcsőházában biztonságos linóleumozást végzett, s hasonlóképpen a TTI lépcsőházában és az Úri utcai II. emeleti folyosórészen;
 - az ETK olvasótermeinek a 2000/2001-es fűtési szezonban tapasztalt 17-18 °C-os hőmérsékletét egy műszaki megoldással elfogadható hőmérsékletre emelte;
 - az épületegyüttes számos elhanyagolt területrészt kitakarította;
 - jelentős energiát és költséget fordított a teljes fűtési rendszer hatásfokának javítására;
 - felújította az ún. átjárót a két udvarrész között;
 - felszámolta a 32-es udvar hulladékhalmaikat;
 - a Rendőrséggel kötött bérleti szerződés felmondásával 90 m² területet akadémiai hasznosításra szabadított fel
- stb.

További, döntően 2002-re és az ezt követő évekre szóló feladatok:

- A Kongresszusi terem akadémiai igény szerinti rekonstrukciója;
- Az épületrészek falvizesedéseinek megszüntetése;
- Egy-egy intézetrész felújítása, hogy a konszolidáció eredményeiből nem, vagy alig részesülő intézetek munkafeltételei javuljanak (elsősorban RI, TTI, SZKI, Műv.tört.);
- Tetőzet, nyílászárók folyamatos, és a homlokzatok ütem szerinti felújítása.

A felújítások és rekonstrukciók eredményesebb megvalósításához a 2002. évben több pályázatot kívánunk benyújtani. Ezek: a Jakobinus terem belső ajtóí fölé a „Martinovics” fa és a Ferences rend címere falfestések; pincében talált, nagyméretű kovácsoltvas lámpatest felújítása; a Telefonmúzeum és a PTI alatti pincerész sirtmentesítése, hogy az intézeti területek felújításához raktárterületek álljanak rendelkezésre; a Kongresszusi terem teljes rekonstrukciójához pályázati források elnyerése.

*

Az igen eltérő feladatokat végző szervezeti egységek közös gazdasági ügyintézése során szerzett tapasztalatok hasznosíthatók a várbeli közös GH további előkészítése során. Ezt szolgálja a tárgyév végére elkészült teljes körű új felmérés az egyes intézetek által használt területekről, amely a TK és az egyes intézetek között megkötendő új hasznosítási szerződés alapja.

2. NKFP-pályázatok

A legtöbb tudományszervezési feladatot a magyarországi rendszerváltás hatását regionális és globális összefüggésekben vizsgáló NKFP-pályázat végleges formájának kidolgozása, majd az elfogadás után a szerződéskötés előkészítése jelentette. Összesen tíz kutatóhely (8 várbeli és 2 külső) vesz részt az igen szerteágazó, négyéves kutatásban. 2001–2002-re a konzorcium összesen 60 millió 220 ezer, 2003–2004-re 37 millió 140 ezer forintot nyert el.

A második NKFP pályázati fordulóra is jelentkeztünk a Magyarország az ezredfordulón c. hétkötetes kiadványsorozat előkészítését szolgáló kutatásra 85 millió forintot kértünk.

3. Tudományos rendezvények

A TK rendezvényeire olyan témákat választott, amelyek lehetőség szerint minél több társadalomtudományi – sőt alkalmanként más tudományterületek – képviselői számára jelenthetnek vonzerőt.

a. Előadások

Berend T. Iván amerikai, Fejtő Ferenc franciaországi tudományszervezési tapasztalatairól, az oxfordi Norman Davies a nyugat-európai Európa-történeti kutatásokról, a salzburgi Tudományos és Művészeti Akadémia elnöke a neves szívsebész, Félix Unger az orvostudomány emberszemléletéről, a neves kölni jogász professzor Georg Brunner a kisnemzetek nyelvhasználatának jövőjéről és az Európai Unió kisebbségpolitikájáról, a Columbia Egyetem Európa Intézetének igazgatója, Volker Berghahn az európai amerikai kulturális kapcsolatokról beszélt – valamennyi esetben érdemi vita követte az előadást.

b. Kerekasztal-beszélgetések

A magyar felsőoktatás aktuális kérdéseiről, diplomák értékéről, a diplomások társadalmi presztízséről több rektor, különböző koncepciókat képviselő tudománypolitikusok, számos tudományterület professzorai részvételével zajlott igen tartalmas eszmecsere. Hosszú évek óta először a TK adott fórumot magyar és orosz társadalomtudósok eszmecserejére közös projektek, újabb együttműködések lehetőségéről – terveink szerint 2002 szeptemberében Moszkvában a Bogomolov Intézet vendégeiként folytatjuk a TK-ban együttműködő valamennyi Intézet számára hasznos kapcsolatépítési lehetőséget kínáló vitákat.

c. Nemzetközi konferenciák

A TK tudományos programjainak legfontosabb eseménye a két befolyásos, széles körben elismert nyugat-európai alapítvánnyal, a németországi Bertelsmann és az angliai Ditchley Park alapítványokkal rendezett háromnapos konferencia volt az EU bővítés és mélyítés aktuális kérdéseiről. Magas szintű EU-funkcionáriusok, kelet- és nyugat-európai politikusok és kutatók több szekcióban nem formális referátumsorozatot adtak elő, hanem tárgyszerű informális vitát folytattak a kérdéskör kulcskérdéseiről. Téziseiket, javaslataikat eljuttattuk az EU megfelelő döntés-előkészítőihez.

Részt vettünk a német–magyar kapcsolatok legfontosabb fóruma, a Magyar–Német Fórum 11. éves közgyűlésének előkészítésében és lebonyolításában. A Kongresszusi és Jakobinus teremben megtartott konferencián többek között előadott Mádl Ferenc köztársasági elnök úr, valamint a német és a magyar külügyminiszter.

d. Kapcsolatépítés

A TK sajátos jellege miatt mindenekelőtt a TK keretében együttműködő intézetek közötti kommunikáció hatékony, de időtakarékos formáit kellett kialakítani. Ennek fórumai: a legfontosabb alapkérdések megtárgyalására a Tudományos Tanács, a napi munka döntéshozó testülete a Programtanács valamint az intézeti igazgatók egyes aktuális kérdések megbeszélésére összehívott alkalmi tanácskozásain. Az érdekeltek igen sokirányú elfoglaltsága ellenére jól működött az információáramlás.

Természetesen igen szorosan kellett együttműködni az Akadémia legfelsőbb szintű vezetésével valamint a Társadalomtudományi Főosztállyal – ez a nehezebb ügyek esetében is mindig zökkenőmentes volt, amiért őszinte hálával tartozunk.

Számos rendezvényben volt partnerünk a Budapesti Európa Intézet, amelynek kapcsolatrendszerére mindig számíthattunk. Igen jó viszony alakult ki a Collegium Budapesttel, amely az Európai Unió támogatásával koordinál egy, a rendszerváltás utáni Közép-Kelet-Európa országaiban a társadalomtudományi kutatások helyzetét felmérő projektet. Több konzultációt folytattunk projektért felelős francia kollégával bekapcsolódásunk lehetséges formáiról.

Rendszeres kapcsolatban vagyunk több budapesti követséggel és kulturális intézettel – ezek közül kiemelném a német, svéd, norvég és osztrák követséget valamint az osztrák és lengyel kulturális intézetet.